

Proces individualizacije v skupini

PETER PRAPER

POVZETEK

Temeljna funkcija skupine je zagotoviti človeškemu rodu *eksistenco*. Otrok je, v primerjavi z živalskimi mladiči, tako specifičen po nenavadnem razvoju možganov in njihovih funkcij. Po biološkem rojstvu je še dolgo *nebogljen in odvisen*. Skupina, v kateri se običajno rodi, ustvarja ustrezno atmosfero zanj, da bo lahko prehodil pot od te odvisnosti do relativne samostojnosti.

V vsaki skupini nastaja neizogibni kreativni antagonizem med grupnostjo ter individualnostjo. Vprašanju, kaj se dogaja v človeku (ki je tipično za klasično psihoanalizo), moramo dodati vprašanje, kaj se dogaja med ljudmi. Takšen premik pa vključuje tudi vprašanje v kakšnem odnosu se znajdeteta potreba po odvisnosti in povezanosti ter potreba po individualnosti.

Skrbna preučevanja so pokazala, da se zakonitosti razvojnega procesa individualizacije vrinjajo tako v dogajanje pri posamezniku kakor tudi pri skupini kot celoti. Operacijska baza - gojišče vseh odnosov in komunikacije, ki jo v individualnem razvoju predstavlja simbioza s primarnim objektom, je v skupini **matriks** - Foulkes ga opredeljuje kot komunikacijsko mrežo, obliko psihološke organizacije, ki temelji na vzajemnih izkušnjah, odnosih in razumevanju. Skupinski matriks predstavlja težko opredeljivo klimo, atmosfero, ki je potrebna za rast.

Človek navsezadnje *res obstaja le v odnosu do drugega*, pri čemer je, filogenetsko gledano, njegova grupnost zibelka razvoja njegove individualnosti.

ABSTRACT

PROCESS OF INDIVIDUALISATION IN GROUP

The existence of the mankind is the basic function of a human group. The human infant, after birth, has an especially long developmental period in which to pass through a dependent relation to others. Its family, its first group, has to create an atmosphere where a child could pass through the dependent relation towards autonomy.

In every group as well as within the family, we can observe a creative antagonism between the need to be connected to the group and the need to become an individual. This creative antagonism lies at the interpersonal as well as at the intrapersonal level. A hypothesis that by creating a distance to others, someone can achieve his autonomy, is wrong. The developmental process of the individuation and separation is feasible only within a group matrix.

A human being exists only under the circumstances of the relations to other people. In the history of mankind his group experience is the cradle of his individuality.

"Človek je zoon politikon in ne bi preživel brez združevanja v skupine," je menil Aristotel. Platon je šel še dlje, ko je razmišljal o socialnih sistemih. Prepričan je bil, da je v skupini nujno, da vsak opravlja svojo vlogo in delo, če želimo zagotoviti skupinsko harmonijo in stabilnost.

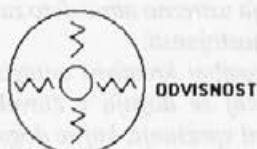
Mnogo kasneje - v drugi polovici preteklega stoletja - opazimo podobno stališče pri Emilu Durkheimu, ki se zavzema za stabilnost socialnega sistema tako, da družbeni interes postavlja nad individualnega.

Ni mi treba posebej opozarjati na možnosti manipulacij z "višjim družbenim interesom", saj smo jih vsi desetletja doživljali na lastni koži. Danes vemo, da so stališča, kot sta Platonovo ali Durkheimovo, čeprav utegnejo zagotavljati stabilnost za krajši čas, lahko hudo konzervativna. Zanemarjajo namreč razvojne spremembe v dimenziji časa. Skupina je živ organizem. Spremembe v dinamiki ter razvojni proces posameznika v skupini kakor tudi skupine kot celote se prepletajo s spremembami v aktualnih

SCHEMA 1

1. SIMBIOZA

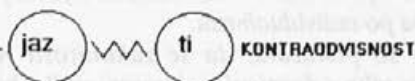
brez "jaz", brez "ti"

I YOU
- +
konflikt, ker ni meja

2. DIFERENCIACIJA

"jaz" nisem "ti"

+ -
konflikt-obramba meja

3. INDIVIDUALIZACIJA

"jaz" in "ti" sva midva

+ +

4. TRIANGULACIJA

"jaz" "ti" in "on" smo "mi"

AD 1: Po prehodu iz avtizma v simbiotični odnos se zaključi "psihološka implantacija" v rodovitno simbiotično izmenjavo. Ta zagotovi "psihično rast", ko simbiotični krog postane pretesen. Tako postopoma simbioza postane konfliktna.

AD 2: Diferenciacija sproži kontraodvisno relacijo, ki je hudo konfliktna zato, ker "jaz" še vedno potrebujem "tebe" (sem od tebe odvisen) dokler me definira to, da "jaz nisem ti".

AD 3: Ko "jaz" postanem individuum s svojimi lastnostmi, me te same po sebi dovolj definirajo. Zato lahko s "teboj" ustvarjam nekonflikten odnos - soodvisnost v "midva".

AD 4: Individualizacija omogoča ustvarjanje triadnih in grupnih odnosov v vzajemnosti.

medosebnih odnosih. Ohranjanje obstoječih odnosov in razmerja moči predstavlja torej oviro razvojnemu procesu na vseh nivojih.

Najpomembnejša od vseh razvojnih linij, ki jih opažamo tako pri posamezniku kot pri skupini, je očitno proces individualizacije - pot od odvisnosti do avtonomnosti, bolje rečeno - od infantilne odvisnosti do odrasle soodvisnosti oziroma vzajemnosti.

Sodobne izkušnje z analitičnimi skupinami pojasnjujejo navidez protislovno dogajanje - proces individualizacije lahko namreč poteka le v pogojih interakcije z drugimi. Človek bi pričakoval, da bo skupina prej zahtevala, naj se konformistično prilagajaš drugim, kar bi oviralo proces individualizacije. Pa ni tako.

Znano je, da proces individualizacije poteka iz simbioze prek razvojnih faz diferenciacije, prakticiranja, približevanja, do dokončne individualizacije in separacije (Mahler, 1975).

Diferenciacija je postopno prepoznavanje in utrjevanje razlik med seboj in drugimi. Brez interakcije z drugimi ni mogoča. Prakticiranje - preizkušanje svojih zmožnosti - je možno le ob določeni stopnji diferenciacije, pri čemer občutek navezanosti in zaupanja, razvit že v simbiozi, pomaga premagovati separacijske bojazni, ki se pojavljajo zaradi oddaljevanja, ko otrok "krene po svojih poteh". Ker pa so te bojazni vseeno neizbežne, se pojavi obdobje približevanja - zatekanja k objektu, kjer si v diadno simbiotični izmenjavi otrok skuša napolniti rezervoarje z gorivom za nove podvige. Z vse intenzivnejšim prakticiranjem seveda napreduje tudi diferenciacija. Z odkrivanjem lastnih zmožnosti postaja predstava o sebi jasnejša v novih razsežnostih.

Practiciranje in približevanje trajata vse dokler se ne utrdi zavest o lastnih zmožnostih, lastna identiteta, s tem pa tudi konstantnost relacij. Ta razvojni korak posameznika končno postavi v drugačne odnose z drugimi. Nanje ga ne veže več odvisnost, ampak zavest o medsebojni povezanosti, soodvisnosti, vzajemnosti (shema 1).

SKUPINSKA DINAMIKA IN RAZVOJNI PROCES

Opazovati spremembe v dinamiki skupine ter razvojni proces v skupini je težka naloga. Spremembe potekajo na vsaj treh pomembnih nivojih - v posameznem članu, med člani, torej v skupini kot celoti, pa tudi med skupinami. Dogajanje na teh nivojih se med seboj prepleta in spreminja skozi čas.

Na samem začetku funkcioniranja neke skupine je negotovost tako močna, da si posamezniki bolj prizadevajo izolirati se ter se tako zaščititi, kakor pa povezati se. Ta faza v razvoju skupinske interakcije je podobna fazi avtizma pri razvoju človeka. Člani predvsem od formalnega vodje skupine pričakujejo, da bo razrešil stisko, določil naloge, postavil meje in podobno, kot da sami s tem nimajo opraviti. Ker pa sami sebe doživljajo kot nepripravljene, neobveščene in pomoči potrebne, postopoma pričnejo pričakovati pomoči od vodje. Bojazni se skušajo rešiti z vero v njegovo vsemogočnost in zato pristajajo na pozicijo njegove moči napram svoji nemoči. V tej fazi prevladujejo poskusi šibkejših članov, kako vzpostaviti z vodjo diadni odnos (odnos v paru) kot da jih drugi člani ne zanimajo. Hrepenijo po simbiozi z vodjo, kar prav kmalu povzroči zavist in rivalstvo. Tako skupina preide v stadij intragrupnega konflikta. Bion (1983) je ta stadij opisal kot borbo in beg. Bojaznim se namreč pridruži še sovražnost, kar je vezano na čas borbe za naklonjenost vodje, pa tudi za položaj v skupini. Zaradi zavisti in rivalstva je v ospredju včasih tudi destruktivna tekmovalnost. Temu intragrupnemu konfliktu se

pogosto pridruži intrapersonalni konflikt posameznika: če bo ostal majhen in odvisen, bo to blokiralo njegovo težnjo po uveljavljanju in samostojnosti. Argumenti so potisnjeni ob stran. Zato je ta stadij morda najnevarnejši za obstoj skupine. Dogajanje v bistvu pomeni začetek diferenciacije po vlogah, posamezniki pa si prizadevajo prakticirati tako, da skupina ne razpade. Torej se obenem povezujejo, najprej v pare, nakar pričnejo sodelovati tudi kot skupina. Ko se razmerja moči ob povezovanju stabilizirajo, skupina doseže tretji stadij - stabilizira strukturo, ustvarjati prične skupinsko kulturo, skupinske norme. V tem času, ko se poleže vihar, je skupna izkušnja članov občutek harmonije. To je trenutek, o katerem je govoril Platon. Tudi Durkheim je s pojmom "skupinski interes" najbrž mislil grupne norme. Nekateri temu fenomenu rečejo celo "grupna zavest", čeprav dokaj očitno drži Bionovo mnenje, da je zavest stvar individualnih možganov.

Izjemno pomembna kvaliteta, ki jo skupina v tem stadiju doseže, je specifični gestalt. Skupina kot celota dobi karakteristike objekta. To je faza, ki omogoča večini članov simbiotično izkušnjo, toda zdaj ne več z vodjo ampak s skupino kot celoto. V dobri skupini zaupanje odrine nezaupanje, sodelovanje pa nadomesti medsebojno tekmovanje. Kakor da libido nevtralizira agresijo. Pojavi se značilna intersubjektivnost, ki jo Foulkes imenuje "grupni matriks" (Foulkes, 1973). To je operacijska baza, gojišče povezanosti in komunikacije. Znotraj te mreže je posameznik vozlišče več kontaktov, ki reagira na spremembe kjerkoli v tej mreži.

Matriks - težko opredeljiva atmosfera, ki je potrebna za rast - je tisti del grupnosti, ki skozi zaupanje in razumevanje predstavlja toplo gredo človekove evolucije. V matriks se vraščajo korenine, ki zagotavljajo rast in razvoj. Toda vsake korenine te obenem držijo tudi priklenjenega na določeno mesto. Naj se sliši še tako protislovno, pa vendar je res, da v določenih razmerah medsebojno razumevanje lahko postopoma preraste v oviro. Zastavlja se vprašanje, v kakšnem odnosu se znajdeti potreba po povezanosti in potreba po individualnosti ter koliko ena ali druga določata naše vedenje.

Znan fenomen te faze v razvoju skupinske interakcije je prizadevanje članov za utrjevanje skupnih potez in enakosti. Medeni meseci, ko ima vsakdo rad vsakogar, lahko na eni strani utrjujejo pasivna pričakovanja, na drugi pa so lepilo, ki se upira spremembam. Posamezni član bodisi s konformizmom duši lastno individualnost bodisi tvega, da ga imajo za zdrabarja.

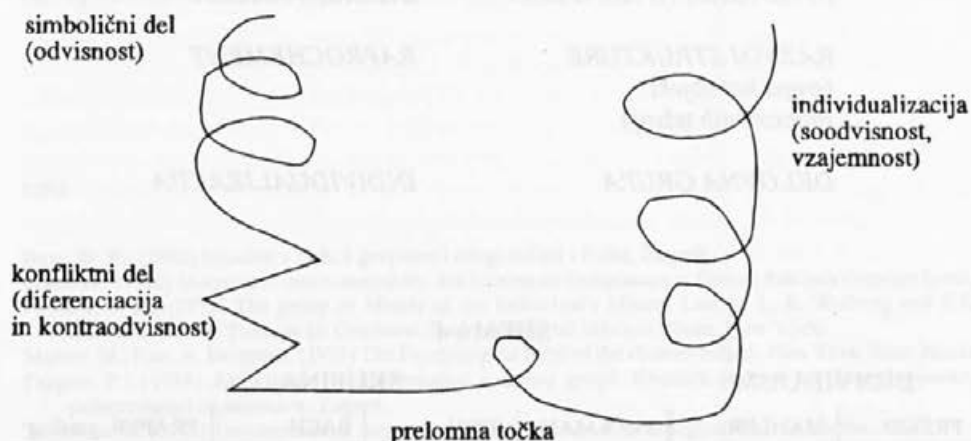
Zgodovina medsebojnih odnosov vsakega izmen nas, ob mizi katere se hranijo naše današnje skupine, je temelj grupnega matriksa. Zato se tudi analitična skupina v spirali svojega razvoja vrača k nekaterim izvornim vprašanjem - uravnovežanja ljubezni in sovraštva, sprejemanja in odklanjanja, zaupanja in nezaupanja, sodelovanja in tekmovanja, upanja in razočaranja, odvisnosti in neodvisnosti, podrejanja in dominantnosti. Toda matriks v novih skupinah je obenem priložnost, da nekdo preseže vplivne zgodaj oblikovane vzorce doživljanja in reagiranja.

V večini skupin, prav tako kot v večini družin, je atmosfera dovolj dobra, da bolj vzpodbuja individualizacijo kakor pa konformizem. Dobro medsebojno zaupanje omogoča nadaljno rast, podobno kot je to nekoč bilo s primarno simbiozo v diadi s primarnim objektom. Takrat je počivališče v varnem materinem naročju bilo tukaj zato, da je otrok v njem nabiral moči in poguma, da je lahko shodil.

Grupni matriks je tudi kasneje v drugih skupinah dober takrat, kadar podpre razvoj potencialov posameznih članov.

S procesom individualizacije v skupini tudi skupina kot celota doseže nov razvojni stadij, nivo, ki ga Bion imenuje "stadij delovne skupine". Delovna učinkovitost (Bach, Bion, po Tuckman, 1965) oziroma "performing" je torej osnovna značilnost skupine, ki doseže tisto stopnjo zrelosti, ko ne išče več nasilno skupnih potez. Ne le da dopušča različnost, ampak pozni različnost članov išče nove možnosti. Ta stopnja razvitosti tudi skupino kot celoto postavlja v avtonomnejši položaj v interakciji z drugimi skupinami. Seveda ta razvoj ne teče brez ovir, saj zahteva dobro komunikacijo in kar nekaj časa (Praper, 1984). (Zanimivo je, da je Mahlerjeva pri otroku ugotavljala, da za proces individualizacije potrebuje kakšna tri leta po biološkem rojstvu, tisti, ki delamo z analitičnimi skupinami, pa tudi vemo, da skupina doseže stadij delovne grupe nekje v treh letih. Na žalost ne vsaka skupina in ne vsi posamezniki v njej.) (shema 2)

SHEMA 2

PRIMERJAVA RAZVOJNIH ZAKONITOSTI POSAMEZNIKA IN SKUPINE

Potrebujemo le nekaj poguma in domišljije, pa nam primerjave tipičnih razvojnih korakov posameznika z razvojnimi koraki skupine kot celote ponudijo spoznanja o notranji povezanosti razvojnih zakonitosti.

Oralna faza, kot jo vidita Freud in kasneje Erikson, je temelj simbiotične odvisnosti posameznika in skupine. V pomanjkanju notranje strukture si posamezni člani prizadevajo ustvariti diadno odvisnost (v skupini pač od vodje).

Analna faza prinese ambivalenco. Želji po odvisnosti se že pridruži potreba po večji avtonomnosti. Posameznik preide v proces diferenciacije. V skupini poteka obenem borba za naklonjenost vodje, ko opazimo tudi že kontraodvisno vedenje. Hkrati je videti prizadevanje za sprejetost v skupini, pa tudi prerivanje za mesto v grupni strukturi. To vsekakor že spominja na nekatere značilnosti falčne razvojne faze. Ko se posamezniki ob diferenciaciji in prakticiranju zavedo nevarnosti razpada grupe (nevarnosti separacije), se začnejo približevati tako, da najprej prek povezovanja v pare, potem pa tudi v grupo kot celoto oblikujejo skupinske norme in kulturo - nekakšen skupinski

superego. Tako dosežejo gestalt grupe kot objekta, oživljajo simbiotične izkušnje v skupinskem matriksu.

Zaupanje v matriksu, ki spominja na značilnosti faze približevanja, napreduje do stopnje, ko je mogoča individualizacija, transformacija skupine v network (shemi 3 in 4).

SHEMA 3

SKUPINA	POSAMEZNIK
<i>IZOLACIJA</i>	<i>AVTIZEM</i>
<i>ODVISNOST</i>	<i>SIMBIOZA</i>
<i>INTRAGRUPNI KONFLIKT</i>	<i>DIFERENCIACIJA</i>
<i>RAZVOJ STRUKTURE</i> <i>(grupa kot objekt</i> <i>simbiotičnih teženj)</i>	<i>RAPROCHEMENT</i>
<i>DELOVNA GRUPA</i>	<i>INDIVIDUALIZACIJA</i>

SHEMA 4

INDIVIDUUM		SKUPINA			
FREUD	MAHLER	TUCKMAN	BION	BACH	PRAPER: predlog
PRIMARNI NAR-CIZEM	AVTIZEM	MOLK-IZOLACIJA			NEGATIVIZEM shizoidna-paranoidna pozicija
ORALNA FAZA	SIMBIOZA	FORMING	ODVISNOST	Testiranje situacije; odvisnost od vodje	Vodja kot objekt odvisnost diadni odnos
ANALNA FAZA	Diferenciacija Prakticiranje Približevanje	STORMING	BORBA-BEG		Intragrupni konflikt; Diferenciacija vlog
		NORMING	Združevanje v pare	Zavedanje grupnih meja	Razvoj intragrupne strukture; diadni (simbolični) odnos z grupo kot celoto MATRIKS
FALIČNA FAZA	Utrjevanje konstantnosti objekta Individualizacija Separacija	PERFORMING	Delovna skupina	Delo	Individualizacija Transformacija v soodvisnost NETWORK

ZAKLJUČEK

Notranja psihična organizacija posameznika je v veliki meri odlikava izkušenj iz komunikacijske mreže z ljudmi, kakor je tudi komunikacijska mreža rezultat interakcije med posamezniki. Človek navezadnje res obstaja le v odnosu do drugega, (Cohn, 1990), pa naj gre za zlivanje ali diferenciacijo, manifestacijo grupnosti ali individualnosti. Morda je res - kot zatrjujejo mnogi - filogenetsko gledano njegova grupnost zibelka razvoja njegove individualnosti. Toda tudi v ontogenetskem razvoju je pot podobna. Teče skozi uravnotežanje med potrebo po povezanosti in potrebo po svobodnosti.

Zgodovina simbiotičnih izkušenj vsakega od članov skupine prepoji in soustvarja grupni matriks - maternico nove individualizacije. Vključitev v novo skupino je srečanje z novimi ljudmi, ki soustvarjajo nov matriks, popotnico za ponovno, tokrat morda drugačno pot od odvisnosti do soodvisnosti in vzajemnosti. Ko je ta stadij, v katerem se člani povezujejo z zavestjo medsebojne povezanosti, dosežen, matriks, ta mama grupe, ni več tako pomemben, saj skupina postane network - mreža vrstnikov, prepotrebna za razvoj ustvarjalne interakcijske igre.

VIRI:

- Bion, W. R.: (1983) Iskustva u radu s grupama i drugi radovi - Psiha, Zagreb.
 Cohn, H.: (1990) Matrix and Intersubjectivity. 8th European Symposium in Group Analysis (neobjavljeno).
 Foulkes, S. H.: (1973) The group as Matrix of the Individual's Mental Life. In L. R. Wolberg and E.K. Schwartz, Group Therapy an Overview, Intercontinental Medical Books. New York.
 Mahler, M.; Pine, A. Bergman: (1975) The Psychological Birth of the Human Infant., New York, Basic Books.
 Praper, P.: (1984) Kognitivno i emocionalno u maloj grupi. Zbornik radova 10. Jugoslovenskog psihoterapijskog seminara, Zagreb.
 Tuckman, B.: (1965) Developmental Sequence in Small Groups. Psychological Bulletin 63/384-399/.